

COVID-19 И ТАБУИРАНИЯТ ЖИВОТ

МАКСИМ МИЗОВ

Център за исторически и политологически изследвания, София

maksim_mizov@abv.bg

COVID-19 AND TABOOED LIFE

MAXIM MIZOV

Center for Historical and Politological Studies, Sofia

Abstract

The paper analyzes the different techniques and practices of political power through which the COVID-19 pandemic is used in order to reduce and taboo a number of human rights and freedoms. The author reveals perfidious models of misuse of expert's opinions helping to spread anxiety or panic in numerous social groups, where the emergency situations are used for behind-the-scenes political goals and scenarios.

Keywords: power, experts, laws, manipulations, pandemic, rights, freedoms.

За историческия и екзистенциалния *шок* на човечеството от пандемията на смъртоносен вирус се говореше/пишеше още преди няколко десетилетия най-вече в средите на учени или футуролози. Тогавашните им прогнози се оказаха невероятно точни – в първите десетилетия на XXI век. Но тъй като хората не се интересуват от научни теории или хипотези, разпространението на интелектуални продукти по тази одиозна тема стана по съвсем други начини – чрез художествената литература, главно фантастиката, и най-вече киното. Така пандемичната тематика се пласира на масовата публика като опакована в атрактивна зани-мателно-хедонистична обвивка, която приспиваше вниманието и отговорността на човечеството за предстоящите опасности или трагедии. Нейната естетизация пренебрегваше или поставяше в доста по-ниска позиция на значимост най-същественния проблем – морално-етическите отношения и реакции на Човека (като род, вид и индивид) пред тази заплаха. Смесово-понятийният кортеж, съпровождащ естетизираните фантастични и кинонаративи, натрапваше съвършено други модалности спрямо тези, които впоследствие щяха да царстват.

Фокусът на наративите беше ориентиран много повече към *външните* изображения и последствия на неудържимото шествие на смъртоносните вируси, отколкото към *вътрешните* психически, а още по-малко – към морално-етическите колизии на застрашените или поразените от пандемичната вакханалия, срещу която човечеството се бе оказало напълно безсилно. В условията на реално върлуващата пандемия обаче главните поражения щяха да се във *вътрешен план*, свързани с радикални преформатирания в психиката или морала на хората. Очакваният, прокламиран още от Античната древност, катарзис чрез изкуството не се състоя. Вместо него, неочакван, публично неафиширан триумф преживя Хегеловото разочарование или предупреждение: Историята показва, че никой не се учи от нейните жестоки уроци. Горчивата поука от историята, че забавленията и естетическото преживяване на трагедиите не подготвят хората срещу бъдещите злини и беди, се оказа не само вярна, но и практически доказуема, и то по най-мащабен, а и зловещ начин, който трябваше да засегне всеки и всички. За да настъпи истинският *морален шок*, трябваше да дойде истинската, а не въображаемата реалност. За неподозирано кратко време COVID-19 се превърна в тема № 1, а разнородните коментари по нея набъбнаха до *умопомрачителни стойности* – днес в Google може да намерите повече от 475 млн. отговора при търсене на комбинацията „COVID-19“ и „морал“. За невероятно кратко време пандемията преобърна всекидневието на човечеството. Тя свали принудително от „дневния ред“ на човешката история *ценностно-нормативни катехизиси*, господствали в продължение на векове или хилядолетия, за да ги подмени, както се казва, за нула време със свършено нови, довели хората до тежки психически състояния и превърнали значителна част от тях в перманентни жертви на стресове и кошмари. Страхът за живота се превърна от екстремално явление в човешката екзистенция в банално ежедневие, с което милиарди човешки същества вече трябваше да живеят без каквато и да било яснота кога този внезапно връхлетял ги кошмар ще изчезне и ще се възстанови Животът. Защото *пандемията табуира живота*, радикално измени неговите смислови и ценностно-нормативни консистенции и режими на функциониране, преформатира до неузнаваемост човешките взаимоотношения, за неочаквано кратко време изпрати в музея на историята социокултурни трафарети с историческа биография, започнала от началото на човешката еволюция. Нямаше сфера на човешкото всекидневие, която да не бе засегната от

пандемията. Държавата и обществото се бяха превърнали в неволни заложници на капризите на природата или на безумието и безотговорността на някои представители на *Homo sapiens*, решили да експериментират как могат да поставят на колене своите противници и дори цялото човечество. В условията на всеобща заплаха или вилнееща пандемия за втори път, след голямата криза от 2007-2008 г., обществата възвърнаха упованието и вярата си в *необходимостта и възможностите на Държавата*, а политиците отстъпиха мястото си на *научните експерти*, които рязко вдигнаха своя авторитет в рамките на вълнуващата се от темата общественост. Неолибералната митология за „минималната държава“ рухна пред очите на човечеството, искащо силна и адекватно, денонощно действаща правова, демократична и социална държава, полагаща всички реални, а не фиктивни грижи за здравето и живота на своите граждани. Нямаше как в условията на шок да не изригне демографският бум на всевъзможни конспиративни теории или сценарии за началото, феноменологията и ужасния край на бедствието. Нескопосано-противоречивите обяснения и оправдания на властите навсякъде даваха основания на хората повече да се съмняват, отколкото да се доверяват на официалните мнения. Това предизвика невиждан исторически и глобален колапс, какъвто човечеството не познаваше, макар че според мненията на епидемиолози то преминаваше за сетен път през голготата на такива ужасни изпитания, затова и мненията на специалистите се оказаха раздвоени спрямо начините за противодействие на неудържимо разпространяващата се в света зараза. Пандемията преформатира коренно времево-пространствения континуум на човешката екзистенция. Обичайният дневен график и трафик на човешките същества бяха изменени до неузнаваемост. Времето и пространството бяха целево инжектирани с огромни дози от притеснения, тревоги, страхове, стресове и паники от вакханалията на злата напаст. Опасности дебнеха отвсякъде, затова масовата аудитория трябваше да бъде ангажирана с всекидневни и потискащи информации за положението, броя за болелите, настанените в болнични заведения, в интензивни отделения, както и за фатално „загубилите битката със заразата“. Престараването на властите беше очевидно и ставаше все по-непоносимо за гражданството, което след известен първоначален период на шок се бе освестило и започна да протестира.

В политически аспект заразата беше неочакван подарък – всичко в държавата да мине в ръцете на управници, които мислеха единствено за себе си и за облагодетелстване от ситуацията и властта. Пред очите на всички се суспендираха конституционни и законови регламентации с временни наредби, често без потвърждение от Народното събрание. Управлението на държавата и обществото премина изцяло в ръцете на премиера и селектиран от него екип от специалисти. За няколко месеца не само стихна, а реално изчезна нормалният политически живот. След отнемане на субсидиите на политическите партии сега пандемията дари с още по-големи шансове управляващите да се разправят напълно със своите опоненти. Сервилните медии и поръчковите експерти, анализатори, политолози и социолози не престанаха да повтарят семпли папагалски клишета, а това още повече ядосваше гражданите. В името, за благото и бъдещето на Демокрацията, тя следваше да бъде погазена и отменена по най-лицемерен, а нерядко дори и брутален начин от страна на управляващата коалиция. Конституционно прогласените и гарантирани права и свободи на гражданите бяха суспендирани от управниците с перверзните обяснения и оправдания, че *ситуацията налага това*. *Двойният аршин* на отношение се виждаше и усещаше във всичко. Гражданите бяха сериозно санкционирани за нарушения на изискванията, а управниците безпардонно, пред очите на всички непрестанно ги нарушаваха и демонстрираха възмутително отношение към общовалидните ограничения, които бяха само за простосмъртните или обикновените граждани. Официалните призови на властите за *спокойно и нормално съществуване* при евентуално спазване на наложителните изисквания на пандемичния режим очевадно и мултиплициращо караха хората да се съмняват, че всичко е под контрол, и да привиждат *патологии* във всичко. Внезапно изникнаха часове и пространства, в които не беше препоръчително, или дори бе забранено осъществяването на банални ежедневни дейности. Природата, градските паркове или кварталните градинки бяха публично стигматизирани като омагьосани от зли стихии и коварни напасти топоси, които „временно“ не биваше да се посещават. Човечеството се завърна във времената, в които за пръв път са легализирани посоките на движение на хората по улиците, този път с превантивната цел да се избегнат заразяванията. Режимът на придвижване на хората в магазини, супермаркети, пазари и тържища вече задължително изискваше освен маска и дистанция, и строго спазване на указаните посоки. Подобни

регламентации бяха съвършено непознати поне за поколенията от два-три века насам. Дори в най-тиранични или тоталитарни властови режими *такива ограничения не е имало*, а сега репресиите на държавните „загрижени“ власти трябваше да се комбинират с „гранитните“ персонални убеждения за *полезността* и *стриктното спазване* на техните разпореждания. Кошмарният затворнически паноптикум на Бентам беше станал екзистенциална реалност на всеки, почувствал се застрашен и превърнал се в „доброволен“ затворник на пандемията. Всеки трябваше да се оглежда непрестанно във всички посоки, защото всеки можеше да бъде неговата гибелна заплаха, а това нямаше как да не подкопае фундаментите на морала, чиято основа е *доверието*, а именно то бе целенасочено подкопано, поставено под въпрос. По презумпция всеки можеше да бъде заподозрян като потенциален нравствен нарушител без каквито и да било факти и доказателства за неговата предполагаема вина и зловредност. Кантовият императив – да не се прави това, което човек не желае другите да му правят, беше конюнктурно преформатиран, като другият вече беше не толкова ценност, колкото *средство* за похищение, заплаха или гибел на собственото човешко същество, т.е. и на неговия живот. Вече не толкова връзката с другия, колкото *„независимостта“* от него имаше реално, съдбовно значение. За разлика от хилядолетно прокламираната и практикувана близост с другия човек, сега властите рекламираха дистанцията, бягството, съзнателното отчуждение от другите, които (по презумпция) бяха явно заподозрени, че могат да са носители на смъртоносния вирус. Да се пазиш и страниш от всекиго, дори от най-близките хора, беше непоносимо изпитание. Силуетите на кошмарните пейзажи от предишни векове, в които чумни епидемии са превръщали хората в обезумели животни, неистово търсеци спасение за живота си, се възкресиха и придобиха зловеща очевадност, а и неясна времева продължителност. Някога В. Райх беше писал за *емоционалната чума* и възшествието на *малките хора* в тъмни и страшни времена и в разтресени от катаклизми общества, а сега това бе станало реалност. *Грижата за другия човек* от безкористно деяние се бе превърнала в тягостно задължение, което гарантираше не толкова живота на другия, колкото приоритетно собствения живот. Това странно и публично неоповестено припомняше дискретния механизъм на религиите, а в сегашното време, пространство и битие царстваше всеобщата *Религия на оцеляването*, пред която всички други конфесии трябваше да преклонят глава и да признаят властта ѝ. За разлика

от всички останали религии, тя не предлагаше впечатляващи иконографии, но и деонтологии как може/трябва да се стигне до отвъдните и райски селения, а непрестанно депресираше адептите си с кошмарите на адски преживявания и ужасяващ край на живота. Нормалният, обикновеният, хилядолетно познатият човешки живот се бе превърнал в някаква *отвъдност*, която никой не можеше да каже със сигурност кога ще бъде възстановена.

Странно е, че никой от многобройните адепти или критици на историческата реверсия към вярата и възхода на реконфесионализацията в глобалния свят не коментира по нов начин изплувалите на гребена на вълната на историческата конюнктура връзки или зависимости между пандемията и религиозността. Още повече, че последната беше силно ощетена, тъй като пандемичните забрани ограничиха достъпа и количеството на участниците в различни църковни мероприятия, но и промениха силно облика на празничните богослужения. Пандемията създаде коренно нови исторически реалности и обществени нрави, доказващи *всесилието на държавата* и зависимостта на формално отделените от нея църкви и религии.

Ако някога Ж.-Ж. Русо бе изобретил и прокламирал *гражданската религия* в името и за благо на демокрацията и хуманизма, сега новата *гражданска религия на оцеляването* бе аранжирана на вълните на квазидемокрацията, псевдохуманизма и облагодетелстването на елитите за сметка на суверена от внезапно открилите им се конюнктурни възможности. Есхатологията ѝ изискваше и прокламираше единствено безгранично *фаворизиране на Аза*. Така Азът беше дискретно, но и публично неогласено разкъсан, а и противопоставен на Ние. *Другите* вече имаха смисъл и значение единствено в битността им на заплахата за личния *Аз*, понеже добросъвестността им, че могат да му помогнат, беше поставена изцяло под въпрос. На морално-оценъчния кантар негативите видимо натежаваха над плюсовете в този аспект. Вместо хилядолетно прокламираните каузи за живот в името и за благо на другите, постмодернистично фаворизируваният индивидуализъм и егоизъм получиха неочаквана подкрепа от бушуващата пандемия, която безнаказано разпиля всички алтруистични нагласи у хората.

Принудителната грижа за собствения живот, която се изискваше от нашите съвременници, особено от такива, произхождащи или свързани с народи и култури, в

които такова отношение не е историческа и социокултурна традиция, се превърна в труднопоносимо екзистенциално *бreme*, което можеше да бъде понесено само за кратко време, след което хората предпочитаха *да живеят по старому*, въпреки и независимо от надвисналата опасност. По тази причина не закъсняха и гражданските недоволства, съпротиви и протести срещу наложените ограничения, а и непосилния за тяхното съзнание и привично поведение режим.

Ако не бяха тежките икономически, социални, културни и други последици от наложените ограничения, управниците с удоволствие биха удължили още изолационния режим, но след катастрофалните последици от пандемията във всички сфери властите бяха принудени, в явен разрез с първоначалните си клетви за първостепенна грижа за здравето на хората, кардинално да променят и осезаемо да разхлабят мерките по карантината за заразата. Този радикален обрат не можеше да не се усети от гражданството, а и то да не му реагира.

Хората осъзнаваха кога по-ясно, кога по-смъртно, подсъзнателно или интуитивно, че с тяхната *личностна автономност* и *автентичност* се спекулира по неправомерни начини. Затова искаха да поемат сами отговорността за собствения си начин на живот, дори ако това бъде с цената на сериозни опасности или тежки последици в конкретната сложна ситуация. Те бяха наясно, че *свободата на избора* им е отнета и принудително, макар и с перфидни хуманитарни съображения, обяснения и оправдания, *приватизирана* от управляващия елит, който йезуитски и манипулативно се възползваше от конюнктурната тежка ситуации, за да реанимира, но и мултиплицира в своя изгода прастария римски девиз „*Разделяй и владей*“.

Неочаквана *отговорност* или *вина* се приписваха на цели поколения, заради които другите трябваше да се ограничават или да са обект на защита от страна на други генерации. След като дълги години на мъчителен и злополучен псевдодемократичен преход старите поколения бяха обвинявани, че са носители на исторически и социокултурен консерватизъм, че са голяма пречка за новите политически реформи и радикални трансформации в държавата и обществото, сега им беше приписана и *вината*, че заради тях по-младите генерации трябва да страдат, да се ограничават, за да ги опазят от евентуални пандемични опасности. Този коварен анонс бе поднесен на обществеността по начин и във форма, които привидно целяха свършено други визии,

но и ефекти, зад които обаче прозираха истинските им лица. Това беше поредният циничен жест или маньовър на самозабравилите се управленчески върхушки и котерии, които не се спираха пред нищо и никого, за да бетонират властта си. Неуспели да забият достатъчно надълбоко клиновете на противоречията и конфликтността между отделните поколения в отминалите години или десетилетия, сега те имаха златни шансове и неочаквано удобни реалности, за да довършат пъкленото си дело, на всичко отгоре, придавайки му публично фалшив хуманитарен облик, но и солиден оправдателен мотив. Генерационните настроения дискретно или флагрантно се експлоатираха, за да продължат по съвместителство отдавна замислените и трайно преследвани сценарии за *разколи между поколенията*, които да облагодетелстват и ускорят всемогъществото на новите олигархии. Всеки беше заподозрян като евентуален *виновник* за страданията и живота на другите, а подобна жизнена констелация нямаше как да не доведе и до *травми* на лица, групи и общества. Травмите от глобалните или псевдодемократичните преходи бяха скоротечно забравени и потопени от конюнктурно вилнеещите и увеличаващите мощта си *травми от пандемията*. Млади срещу стари, здрави срещу хора с хронични или придружаващи заболявания и пр. бяха внезапно изникналите *нови разделителни линии* между гражданите на дадено общество. Самоотвержеността и дори саможертвата в името на чуждия живот бяха преотстъпени само на хората от първата линия в борбата срещу заразата – за всички останали те бяха непрепоръчителни, и дори символ на неразумно и крайно безотговорно поведение с тежки последици.

Пространството и времето на човешкия живот се бяха превърнали в хронотоп на оцеляване. Марксовата патетична теза за *свободното време* като свободно пространство за развитие на човешките същностни сили претърпя срамно и неогласено историческо поражение. Защото принудително създаденият излишък от свободно време при изолационния режим по никой начин не провокира впечатляващо или вдъхновяващо облагородяване на човеците, а обратното – разпали първични инстинкти и възкреси допотопни страхове за човешкия живот. Само за малцина той беше повод да преосмислят истинските ценности в своята екзистенция. Потискащото самотничество, непрестанно, а и методично насажданият страх, че дори най-близките хора могат да са фатална заплаха за собствения живот, взривиха моралните устои. Огромната част от времето на стресираните хора трябваше да е посветено на кошмарни размисли за собствения живот

и оцеляване в ситуация, в която възможностите са ограничени. Всички предишни знайни и незнайни, осъзнати или подсъзнателно спазвани ограничения или забрани за движение в природното и социалното пространство бяха внезапно отменени и заменени с коренно нови, чиято ирационалност много скоро щеше да бъде извадена наяве. След само преди година-две станалото историческо фиаско на неолибералната митологема за „отворения свят без граници“ и „отвореното общество“ във връзка с бежанския проблем, пандемията наложи на управляващите елити спешно да въведат в пълно противоречие с европейските закони нови ограничения, барикадиране и капсулиране на националните територии за чужди граждани, стриктна реорганизация и контрол на движението в държавната територия. За нула време социалните пространства бяха обзаведени с нови пропускателни и наблюдателни пунктове, а температурата на пътниците се превърна във фактор № 1 за тяхната легитимност и идентичност, от която се правеха многозначителни обобщения. Едно кихане или кашляне предизвикваше по-голяма тревога от опасенията за среща с терористи. Времето на отделния индивид или на цели общности, дори народи, посветено на грижи за здравето, бе превърнато в принудително занимание, което най-стриктно трябваше да бъде контролирано от властите. Уж в името на „грижата за благо и живота на всички“, правителствата ксерокопираха и въвеждаха ограничения, които депресираха милиарди човешки същества, чийто живот внезапно се беше оказал въдворен под непоносим за психиката им „режим на оцеляване“. Исторически познатите изолационизми на човешките същества от времето на предишни чумни или грипни пандемии се оказаха невалидни за съвремените ни. За съвсем кратко време милиони човешки същества се увериха в перверзията на политическите елити, които се опитаха под формата на привидно благовидни и хуманни загрижености да циментират или разширят до неподозирани мащаби териториите на своята власт. Под натрапчиво и умишлено притесняващите, едва ли не създаващи масови психози и паники сред населението, техни пледоарии за спешните мерки, които всеки и всички трябва да вземат, се прокарваха исторически невиджани изолационизми, целенасочени деструкции и делегитимации на дълготрайно битували и господствали нравствени и демократични традиции. В известен смисъл може да се твърди, че Сартъровото предупреждение „Другият е моят ад“ се превърна в делнично занимание за психически стресирани перманентно от медиите хора.

Пренасочването на публичното внимание главно към въпросите около развитието и жертвите на пандемията фактически дезавуира или дори елиминира отношението на хората към страдащите или губещите битката с други хронични и опасни заболявания, което по същество поставя в *неравностойно* положение застрашените и боледуващите от тях лица и групи в сравнение с конюнктурно наложените приоритети за борба с пандемията от COVID-19. Многократно превишаващият брой на жертвите от други болести не бе публично оповестен, а карантинните мерки усложняваха медицинския достъп и нормалното лечение на пациенти с такива заболявания, които бяха принудени да изчакват нормализация на положението, при което на обществеността не стана ясно колко такива пациенти са станали *жертва на карантината*.

Нравствеността е невъзможна без *нормална комуникация* между човешките същества, а в условия на пандемии общуването е ограничено и затруднено по различни причини. В извънредните условия на пандемията всички морални трафарети се преоценяват и немалко от тях се лишават от своите практически значимости или символни предназначения. Вместо човешка близост се препоръчваше безопасна дистанция почти колкото цял ръст на човешко същество – 1,5 – 2 м. Вместо хилядолетни ръкостискания и прегръдки, се изискваше спазване на нови тип обноси между хората. Интимността в междуличностните взаимоотношения принудително се натовари с неочаквани, одиозни или стресиращи характеристики, което не можеше да не се отрази негативно на морално-психичния тонус и статус на хората.

Битката между историята и всекидневието придоби неочаквани форми и измерения. Историческият героизъм и величавите подвизи на сакрални за дадени страни и народи фигури и събития бяха за нула време отстранени и отклонени, а на тяхно място се даваше път и реклама на делничния и професионален героизъм на „специалистите от първата линия“.

Само няколко години след като на апологетите и проводниците на мултикултуралистката идеология и практика претърпяха унизителни поражения в опитите си да защитят и оправдаят носенето на религиозни прикрития на части или на цялото лице на мюсюлманките, сега човечеството бе задължено да приеме като наложителна употребата на противовирусни *маски*. Епизодичното носене на маски има своята дълга и интригуваща многовековна биография, която обаче няма нищо общо с

днешните изисквания за тяхната масова употреба. Това неочаквано и принудително обезобразяване или обезличаване на индивидуалността на личността на публични и други места неизбежно взриви обществеността. Оригиналността и находчивостта на разкрепостени личности и иновативно действащи предприемачи мигновено реагира и предложи маски, на които беше изобразена скритата зад тях физиономия, а това беше исторически досега непознат и непраткуван никъде в света културен продукт.

Кардиналното префасониране на моралните нрави между хората в условия на пандемични опасности неочаквано осигури магистрални пътища за ускоряването на *дигитализацията* на редица публични сфери – не само както стана у нас с образованието и търговията с доставки на разнообразни хранителни стоки и медикаменти до домовете на изолираните в домовете си хора, на професии, които можеха да бъдат лесно и бързо пренесени в домашна обстановка, или на управленческите процедури от най-високо държавно равнище до това в много ведомства, а в някои страни като Япония – чак и до погребения на жертвите от пандемията.

Глобалната пандемично ситуация обаче разкри по неочакван начин и здравината на исторически вкоренени *демократични традиции* в различни страни и граждански общества. Там където подобни традиции имаха трайно присъствие и мащабно влияние в историчността и всекидневието на гражданите, силовите и ограничителни мерки във връзка с пандемията бяха посрещнати с огромно обществено недоволство и масови протести. Либерализмът, прокламиращ индивидуализъм и персонална отговорност за собствения живот, наложи на управляващите закъсняващо въвеждане на рестриктивните режими или търсене на други компенсаторни начини и средства, което доведе и до повишен брой на болните и жертвите. В страни с много добре развита социална държава, като скандинавските, също имаше сериозни несъгласия и протести срещу масовите и задължителни ограничения или отнемане на човешки права и свободи, поради което в тях също имаше известно закъснение или търсене на други модуси за компенсация на вредите от заразата. Обратно – в страните и гражданските общества, в които *държавата* исторически многократно е демонстрирала своята мощ и въздействие върху публичния и частния живот на членовете им, рестриктивните мерки бяха много по-лесно, по-бързо наложени, а и по-дълго търпени от различни социални общности.

Независимо от всичко преживяно през деветте месеца на 2020 г., едно обаче стана безусловно ясно – управляващите елити никъде в света не бяха достатъчно готови и способни да реагират на подобна опасна и зловредна изненада. И още нещо – пред световната общественост фрапиращо лъсна цялата политическа циничност за солидарност и взаимопомощ между страни и нации, намиращи се пред заплахата, или в условия на вече мащабно вихрещ се в тях пандемия. Моралът на глобалния капитализъм се дискредитира по такъв очевиден начин и в такива огромни мащаби, каквито никой не бе очаквал или никой друг не би могъл да стори така, както пандемията ги осъществи наяве, пред сетивата на цялото човечество. Тепърва предстои да се види и разбере как ще излезе от пандемията и на какви морално-етически иновации ще може да разчита човечеството при евентуални пандемични ситуации.